

GABRIEL ENSENYAT PUJOL

Jaume I i la conquesta de Mallorca

PÀG. 11

JAUME I I LA CONQUESTA DE MALLORCA 01

El segle XIII és el segle de les grans conquestes dels regnes hispànics enfront al món andalusí. Després de la victòria cristiana a la coneguda batalla de Las Navas de Tolosa (1212) el poder almohade inicia un declivi que farà que el territori d'al-Andalus esdevengui cada cop més a mercè dels atacs dels regnes cristians. Això provocarà una notable ampliació territorial per part d'aquests últims, la frontera dels quals avançarà amb rapidesa cap al sud. Així, Portugal, amb l'ocupació de les comarques de l'Algarve i l'Alentejo, pràcticament culmina el seu procés expansiu. Castella, per la seva part, du a terme les conquestes d'Extremadura (1227-1230) i una bona part d'Andalusia (Còrdova, Jaén, Sevilla). I la Corona Catalanoaragonesa, amb l'ocupació de l'arxipèlag balear i el País Valencià, incrementa enormement el seu territori.

A banda d'aquest fet general –la desfeta dels almohades, que facilita l'expansió cristiana–, l'expansió duita a terme per Jaume I tenia altres motivacions importants. La primera, la constituïa la possibilitat que oferia el món mediterrani a l'hora d'ampliar l'espai català, tothora que el nord pirinenc havia deixat d'esser una àrea d'influència dels comtes de Barcelona després de l'ocupació francesa dels comtats occitans arran de la croada francopapal contra el catarisme. En segon lloc, tant la noblesa com les ciutats de Catalunya tenien força interès en el control de les Balears. La primera per poder incrementar els seus dominis patrimonials i les segones per fer el mateix respecte dels centres claus del comerç marítim. Cal remarcar que aquesta circumstància no afectava el

regne d'Aragó, el qual, sense accés a la Mediterrània, no tenia cap interès especial en la conquesta d'unes illes. Tot just al contrari, l'aspiració aragonesa se centrava en la conquesta dels territoris valencians, amb els quals tenia frontera i li permetrien accedir al mar. Per això la participació dels aragonesos tant en el procés de conquesta, primer, com de colonització, després, de Mallorca fou escassa. Fins i tot els poders fàctics d'Aragó es mostraren tibants amb la voluntat de Jaume I de prioritzar la conquesta insular sobre la valenciana ja que ells, lògicament, preferien dur a terme aquesta última. Tot plegat explica perquè la conquesta i el posterior poblament de Mallorca tengueren un caràcter bàsicament català, tan poc aragonès. I, per acabar amb els motius que empenyien Jaume I a l'aventura exterior, encara n'hem de tenir present un altre. La dècada de 1220 havia estat un període força tumultuós a escala interna, amb continus enfrontaments entre grups nobiliaris que arrossegaven la monarquia. La possibilitat d'encaminar la bel·licositat dels feudals envers campanyes externes, dirigides contra l'«infidel», era una magnífica ocasió per resoldre, momentàniament, un problema intern: desviar els conflictes cap a l'exterior.

La conquesta de Mallorca, per tant, constitueix la primera fita de l'expansió mediterrània de la Corona Catalanoaragonesa. A més, l'illa era un niu de pirateria, si ens atenem al que diuen els textos catalans, de manera especial la Crònica de Bernat Desclot. Desclot parla de la captura de vaixells catalans a Eivissa, que el walí Abu Yahya es negava a retornar, tot i les peticions en aquest sentit que li adreçava la cort catalana. D'ací la important participació de la mercaderia barcelonina i marsellesa, a més dels feudals catalans. Aquesta última, imprescindible, constitueix un primer èxit polític del monarca, ja que pogué encaminar la noblesa catalana (i, secundàriament, l'aragonesa) cap a la guerra externa. Es tracta d'un èxit evident de la monarquia si tenim en compte el que havia passat durant tota la dècada que ara era a punt d'acabar: intrigues feudals contra la corona i guerres internes, com hem dit abans. Ara el que de bell antuvi feia Jaume I era traslladar la bel·licositat a fora, desviar-la cap a l'infidel. Una mica com s'havia esdevingut arran de la promulgació de la primera croada a Terra Santa (1095), quan el papa Urbà II exhortà els nobles cristians a dirigir les seves energies contra l'Islam, en lloc de malbaratar-les fent-se la guerra entre ells mateixos.

Però, a més d'això, hi hagué un altre factor, de tenor econòmic, que pesà molt: la perspectiva dels guanys que s'obtenrien. En aquest sentit, hem de veure la conquesta com un negoci per part dels que hi participaren. Era una inversió (perquè armar un exèrcit, transportar-lo per mar, avituallar-lo i pagar-ne les soldades durant mesos sortia molt car) però amb una bona perspectiva de futur: un increment important del patrimoni familiar i –sobretot el que compta– de les rendes que se'n deriven. No es tracta d'una simple empresa de pillatge, com tantes altres (una cavalcada, una ràtzia marítima), sinó d'aconseguir un objectiu molt més sòlid: l'ocupació d'un territori, el seu control polític i la seva explotació feudal. Rere la conquesta de Mallorca no hi ha cap ideologia de reconquesta (tot i les butlles papals que li donaven aquest caire) i sí, si es pot dir així, una ideologia crematística, meitat mercantil, meitat immobiliària (d'invertir per obtenir guanys), amb un rerefons religiós. La idea de reconquesta (que s'ha

d'entendre en el sentit de reconquesta dels territoris de l'antic regne visigòtic) a Mallorca no era aplicable per dos motius. El primer perquè no servia per a l'àmbit català, ja que els comtats catalans havien sorgit arran de l'ocupació carolina i, per tant, no descendien de cap regne visigòtic periclitat. De fet, no trobarem cap text català de l'època (al contrari que a Castella) que formuli la idea de reconquesta: el *Llibre dels fets* de Jaume I, per citar-ne un exemple significatiu, no en parla ni poc ni gens. El segon factor que dèiem és de calaix de sastre: les Balears mai no formaren part del regne visigòtic i, en conseqüència, parlar d'una reconquesta fonamentada en la integració en aquest ens polític era, ací, una idea inaplicable.

L'impuls reial a l'empresa conqueridora apareix des del primer moment. El rei en persona és present i, segons una de les miniatures del manuscrit del *Llibre dels fets* que es troba a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, presideix (assegut, això sí, en una taula a part situada sobre un dossier, tal com li pertocava segons el protocol) el famós banquet fet a Tarragona en la casa del mercader Pere Martell. Allà, explica el monarca, els comensals varen decidir dur a terme l'ocupació de Mallorca, tot i que la decisió sabem amb certesa documental que ja estava presa i del que realment es començà a parlar fou de com posar-la en marxa, de la participació concreta de cadascú. Els assistents són tots catalans (l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Barcelona, el vescomte Guillem de Montcada...), ja que l'empresa havia d'esser genuïnament catalana. Per això la participació aragonesa fou secundària, escassa. Els nobles aragonesos, com hem comentat abans, havien enfocat el seu punt de mira cap a València. I, fins i tot, els enutjava que ara Jaume I escometés primer l'atac contra l'arxipèlag balear.

Com és obvi, aquesta campanya tenia un inicial caràcter marítim. En arribar a aquest punt ens podem adonar d'una circumstància nova: la flota que conduí tot l'exèrcit, integrada per devers cent cinquanta naus de tot tipus, era tota catalana. Això no s'havia esdevingut abans. Fins al segle XIII Catalunya no disposava de la capacitat suficient per posar damunt la mar un gran estol militar. Durant el segle XII, en les campanyes marítimes en què participà, les naus sempre eren itàliques. Una mostra ben clara la constitueix precisament l'atac pisanocatalà contra les Balears el 1114-1115: els vaixells eren de procedència pisana, mentre que el comte de Barcelona, Ramon Berenguer III aportà tropa, armament i queviures, a més de recursos econòmics. A mitjan segle, arran de la conquesta de Tortosa, es repetí una situació semblant: fou una empresa, en part, combinada entre catalans i genovesos, en què aquests últims aportaren la flota que sotmeté a setge, per mar, la ciutat, la Tartusa musulmana. Ara veiem que les coses han canviat i els comtes de Barcelona no necessiten el concurs de cap potència itàlica per fer-se a la mar, ja que són capaços de reunir una flota de gran magnitud. De fet, aquesta és la primera fita del que a partir d'aquest moment s'esdevindrà: la competència, primer, i la lluita (sovint armada), després, entre Catalunya i les repúbliques itàliques pel domini de la Mediterrània occidental. Amb el control del comerç com a «leit motiv» fonamental.

Després d'un any de preparatius –dels quals sabem ben poques coses– l'estol sortí dels ports de Salou, Cambrils i Tarragona el 5 de setembre de 1229. El destí escollit per desembarcar era la badia de Pollença ja que el cap tribal de la zona,

Ibn Abbat (el Benabet de les fonts cristianes), donava suport a la campanya. Com així, això? Doncs a causa de les fortes tensions polítiques internes que sacsejaven Mayurqa. El walí Abu Yahya es trobava enfrontat amb amplis sectors de la població, desavinences que tenien el seu origen en la lluita secular entre almoràvits i almohades (aquests últims havien ocupat Mayurqa el 1203) i altres qüestions d'ordre intern. De fet, el relat d'un musulmà que havia abandonat l'illa poc abans de l'arribada de Jaume I, Ibn Amira al-Mahzumi, ens diu que l'arribada de Jaume I va salvar el cap a una cinquantena de musulmans illencs que esperaven l'execució a què els havia condemnat el walí: *“Confirmada la qüestió [l'arribada de l'estol català] fou [el walí] indulgent amb ells, els perdonà, i informant-los de la nova de l'enemic els ordenà que es preparassin. Marxaren a casa seva com si haguessin ressorgit de les seves sepultures”* (Vinas, 2007: 194). Amb aquests paràmetres s'entén bé la dissidència interna. Més que traïcions o posar-se al costat del més fort, el que s'esdevingué va ésser el desig de salvar la vida per part dels opositors al poder del walí.

Però el destí, en forma de tempesta, obligà a modificar els plans inicials. La mar s'esvalotà, les naus es dispersaren i l'expedició semblava que hauria de fer marxa enrere. De fet, hom proposà al rei el retorn. Però Jaume I es negà en rodó a girar. La responsabilitat fou seva. Som davant un monarca que cada cop demostra tenir més capacitat de decisió, si el comparem amb el rei-infant (infant en sentit d'edat) dels anys anteriors. Com veurem, Jaume I ja ha començat a deixar enrere la *“ninea”* de què parla a vegades al *Llibre dels fets* per referir-se al seu paper, absolutament mediatitzat, del període anterior. Però també sap escoltar l'opinió del mariner expert. Berenguer Gairan, avesat a mil-i-un tràngol com aquest, l'aconsella de dirigir-se cap al port de la Palomera, a fi de navegar de la manera més adient segons la ventada que bufa i el corrent marítim. I vet ací que el dia 7 de setembre l'estol, a poc a poc, es concentra davant la costa de la Palomera, entre la Dragonera i la platja de l'actual Sant Elm, amb la mar ja més calmada. L'endemà, el dissabte dia 8, totes les naus ja hi són. Però no hi ha desembarc. Els musulmans han tengut temps a bastament per reunir tropes suficients per dissuadir els invasors de començar la campanya allà mateix. Algunes naus han d'anar a explorar els encontorns, a fi de trobar un lloc idoni i sense presència de tropa islàmica defensora.

Mentrestant, el rei rep una visita inesperada, la de n'Alí de la Palomera, un altre dissident. Alí li parla de visions que ha tengut sa mare, una mena d'endevinaire, sobre l'èxit futur de l'empresa i l'informa de quina és la situació defensiva de l'illa, pel que es veu exagerant la capacitat dels seus correligionaris. Per això algú l'ha qualificat d'ésser una mena d'impostor perquè el que pretendria seria crear dubtes sobre la viabilitat de la conquesta. Però no es creïble que algú pugui pensar amb tanta ingenuïtat: que Jaume I giràs en coa o que els musulmans pensassin que ho faria si li enviaven un fals informador. El cas és que d'aquest Alí, esmentat tant al *Llibre dels fets* com per DescLOT, no en tornam a saber res més, d'ací tanta especulació. També s'ha especulat (interessadament) sobre la llengua en què parlà Alí al rei, ja que DescLOT afirma que ho féu *“en son llatí”*. Vol dir que li parlà en una llengua romanç, que encara seria viva a Mallorca, o en català? Com que, de llengua romanç, no n'hi ha cap indici (i sí, a partir d'ara, de musulmans illencs que

només parlen àrab i de traductors cada vegada que hi ha negociacions) hem de concloure que Alí es dirigí al rei en català o quelcom semblant (una barreja de català i parlars itàlics, per exemple). De fet, si Desclot remarca que hi ha un musulmà illenc (i només un) capaç de fer-se entendre amb el rei és perquè tots els altres parlen àrab i res més. Si no, no ho remarcaria. A València ocorrerà el mateix: monolingüisme àrab entre els autòctons i traductors un rere l'altre. Qualsevol (pseudo)debat sobre aquesta qüestió té un objectiu polític que només es pot entendre en clau política actual.

Retornant al desembarcament, aquest va tenir lloc per fi a dos indrets propers a la madina musulmana: Santa Ponça i sa Porrassa. Els musulmans, un petit grup dels quals degué presenciar l'arribada de l'estol des de l'assentament almohade que encara resta en ruïnes al cim del proper puig de sa Morisca, no tengueren temps d'ocupar la línia de costa. Quan arribaren ja hi havia tropa catalana en terra, que els féu retrocedir. Jaume I es dol de no haver estat present en aquests primers combats. Quan posà el peu a terra, es trobà amb la feina inicial feta. La conquesta de Mallorca (de Mayurqa, encara) havia començat.

Els aspectes tècnics i militars de la campanya han estat estudiats, sobretot, en dues obres, una diguem-ne clàssica i l'altra més actual. La primera és un estudi monogràfic, encara ben vigent, del tinent coronel Miquel Ribas de Pina (1934) i l'altra constitueix un capítol del llibre recent de F. X. Hernández (2004: 87-100). Pel que fa a la qüestió, doncs, remetem a aquests dos treballs.

Després de desembarcar, les tropes d'un costat i l'altre tengueren diverses batusses que provocaren una primera fugida dels autòctons. Però la conclusió que hom en pot treure de la lectura del *Llibre dels fets* és la d'una certa desorganització per part de la host catalana. Fins i tot d'una important descoordinació, que és un dels aspectes que més caracteritzen tot el que s'esdevingué els primers dies posteriors al desembarc. Començant, fins i tot, per l'arribada prèvia de l'estol a Mallorca. La impossibilitat de fer-ho a Pollença agafà els invasors desprevinguts: no hi havia cap alternativa prevista; hom no havia pensat en un altre lloc si les circumstàncies feien inviable el desembarc a la badia pollencina. Per això, després de recalar a la Palomera, alguns vaixells hagueren de dedicar-se a explorar la costa propera, a fi de trobar un altre indret adient. Aquest aparegué, en efecte, però com a fruit de la improvisació, no com a estratègia suplementària. Això amb independència dels avantatges que després va significar el fet d'haver desembarcat en un lloc proper a la madina, cosa que permeté començar aviat el setge. Però no ens avancem als fets perquè l'escassa coordinació dels moviments de la tropa no havia fet més que començar.

Un cop aconseguit posar en terra tota la tropa, aquesta, entre el viatge tempestuós i els primers combats amb els autòctons (els «mayurquins»), es trobava cansada i necessitava descansar. Per això la primera nit en què els combatents romangueren en terra ferma tothom va dormir a pler. I tant que fou tothom i a pler! Perquè ningú no se'n cuidà de la vigilància (ho diu el *Llibre dels fets*, c. 61) i l'exèrcit restà inermes davant un hipotètic atac per sorpresa dels musulmans. Aquest, per fortuna (per fortuna per als novinguts, s'entén), no es produí, ja que altrament això hauria significat la fi de la conquesta, una fi que

hauria tengut lloc abans que aquesta començàs. Però els mayurquins evidentment no es podien imaginar un tal despropòsit (i, d'altra banda, devien estar força espantats pel que se'ls venia damunt), de manera que, inconscientment, desaprofitaren l'ocasió per posar fi al somni conqueridor del rei Jaume I i els seus nobles.

Més mostres de manca d'un comandament efectiu. Quan l'endemà la tropa es posa en moviment, Jaume I és advertit que els soldats han iniciat la marxa pel seu compte, sense esperar el suport de la cavalleria. Això, a l'edat mitjana, equival al suïcidi, ja que si l'enemic ataca amb cavallers, ben poca cosa poden fer els soldats a peu si van sols. Només una vegada hi ha notícia d'una victòria d'una tropa a peu sobre un cos de cavallers. Foren els almogàvers, a les llunyanes terres orientals, però gràcies a una estratègia tan brillant com desesperada: empantanegaren el lloc desviant un corrent d'aigua proper, de manera que quan arribà la tropa muntada els cavalls llenegaven i els cavallers queien a terra, posant els seus caps en safata als valents almogàvers.

Una lluita de soldats contra cavallers a l'edat mitjana, equivaldria, als nostres dies, a un combat entre un cos de soldats d'infanteria, amb armament lleuger, i una divisió de tancs. Jaume I, en esser assabentat de la imprudència del peons, se'n va a corre-cuita a l'encontre per tal d'aturar-los. Ho aconsegueix però vet ací que, poc després, té lloc un episodi dels més coneguts que, en el fons, torna a esser una mostra més de descoordinació: la mort dels Montcada.

Els Montcada –Guillem i Ramon, oncle i nebot respectivament–, els feudals més poderosos de Catalunya, comandaven l'avantguarda de l'exèrcit, un cop que aquest ja s'havia organitzat (encara que de manera ben precària). Nunyo Sanç s'havia fet càrrec de la rereguarda, després de refusar la invitació dels Montcada perquè encapçalàs l'avantguarda (i no queda clar si era per cortesia o perquè cap d'ells tenia ganes de figurar en primera línia de combat). I Jaume I anava al cos central. El cas és que el rei, en un moment determinat, oí «*gran brogit (...) e haviem gran temor que els nostres no es fossen encontrats ab los sarraïns*» (c. 63). És a dir, sentí l'estrepit, però no veia res. I més encara, un cavaller li hagué de deixar la seva armadura perquè el rei no en portava ni la tenia a mà. I no és tot: tot d'una passà avís a la rereguarda perquè comparegués però es cansà d'esperar (i es desesperà) perquè Nunyo Sanç no arribava. Quan finalment arriben tots al camp de batalla aconsegueixen fer fugir els musulmans, que se'n van en direcció cap a la ciutat. Però, com sabrà més tard el rei, a costa de la pèrdua dels Montcada, que degueren esser sorpresos pels musulmans durant el primer moment de la batalla, abans d'arribar el gruix de la tropa.

Si analitzam el que ens diu el relat reial observam que el problema va esser l'excessiva distància que separava els diferents cossos, que no es veien l'un amb l'altre. Ho comenta el rei mateix: «*que no és mester que la davantera sia tan lluny de la rera guarda, que la davantera no veja a la rera guarda e la rera guarda a la davantera*» (c. 63). En definitiva, un exemple de mala coordinació. Imputable, però, a qui? Només al rei? Perquè aquest es demostra receptiu als consells dels nobles: «*Vosaltres que hi sabets més que jo deïts-ho [aconsellau-me], que ço que vós ne*

direts ne farem nós” (c. 61). Però aquests volen combatre per separat, cadascú amb les seves pròpies tropes. La inevitable impressió que hom té és que tothom va a la seva i d’una excessiva confiança, àdhuc d’un excés d’eufòria.

Enmig d’aquesta direcció tan deficient de la batalla, el monarca ens ofereix mostres de caràcter. Hem vist que atura els peons. Després fa tornar al combat el cavaller Guillem de Mediona, de qui *“deien que en tota Catalunya null hom [ningú] no junyia mills [no combatia millor] que ell”* (c. 64). Mediona havia estat ferit lleu, i el rei l’estimula perquè retorni a combatre. També el rei esperona els altres cavallers amb el crit que esdevindrà famós durant tota la campanya: *“Vergonya, cavallers, vergonya”*! I, si li ho haguessin comportat, se n’hauria anat a combatre cos a cos. Però això era massa perillós perquè si *“vós vos perdiets (...), la host e tot als [i tota la resta] seria perdut”* (c. 61), li diuen els nobles.

Ben o mal dirigida –més tost això últim– aquesta primera fase de la conquesta, a partir d’ara tota la campanya es concentra entorn del setge de Madina Mayurqa. Els tres mesos que va durar, des de finals de setembre fins al 31 de desembre, tornen a palesar que som davant un rei molt jove, encara massa inexpert per prendre per les regnes la direcció efectiva de l’operació. Tot i que el monarca també es fa notar. Posem per cas, amb mostres de crueltat, fent tallar els caps dels musulmans morts i llençant-los a l’interior de la medina, a fi de desmoralitzar els resistents. Tanmateix es tractava d’accions ben freqüents en aquell temps. Però la seva ingenuïtat juvenívola té la mostra més clara quan Abu Yahya, a mitjan novembre, li proposa entregar-li la ciutat a canvi que deixi marxar els habitants. És a dir, retre-li l’illa. Però si era per això que havia vingut! La proposta no podia esser més favorable (què més calia?) però Jaume I vol que hi diguin la seva els magnats feudals que l’han acompanyat. En conseqüència, els reuneix i... vaja si digueren la seva! Perquè rebutjaren l’oferta. A l’hora prendre la decisió, només el rei i Nunyo Sanç s’hi mostren d’acord. Els altres tenien set de venjança. I set d’emparar-se el botí que els musulmans se’n poguessin dur i, encara més, de les seves persones, a fi d’esclavitzar-les. El monarca no fa valer el seu rang, o no pot. El cas és que, molt a pesar seu, ha de rebutjar un oferiment tan temptador. Més tard, alguns nobles se’n penedeixen, però ja és tard, i han de sofrir el rigor de l’hivern i el setge.

D’aquest «error», Jaume I en va prendre bona mostra, i no el repetí a València, nou anys després. La negociació amb el governant Ibn Zayyan relativa a la rendició de la ciutat la portà el rei directament (amb la presència sempre de traductors, els «trujanma» o «trujaman» que esmenten els textos) i gairebé d’amagat dels gran nobles. I, una vegada conclosa, en lloc de sotmetre la qüestió a consultes, presentà fets consumats: convocà els feudals i els ho comunicà. Aquests, en veure que el control de la ciutat no passaria per les seves mans, segons la frase antològica amb què ho explica Jaume I al *Llibre dels fets*, *“perderer les colors així com si hom los hagués ferits endret del cor”*. I, amb sornegueria, el monarca continua assenyalant que la reacció dels grans magnats eclesiàstics (que eren senyors feudals com els altres) no fou diferent: *“e de l’arquebisbe enfora, e dels bisbes alguns, qui dixerer que graïen a Nostre Senyor aquest bé e aquesta mercè que ens havia donada, anc negun dels altres no ho lloaren ni ho graïen a Déu, ni ho tengren per bo”* (c. 281).

I és que una cosa era guanyar terres als moros i una altra fer-ho al marge dels seus interessos de classe.

I ve la caiguda definitiva de Madina Mayurqa i el desastre: la mort indiscriminada i massiva dels seus habitants, els saquejos, el desordre més absolut, el caos generalitzat. Després d'alguns dies d'anarquia, el rei aconseguirà encaminar la situació, això sí, tan aviat cedint com amenaçant. I deixant-nos la sensació que no li va esser gens fàcil, que li costà imposar la seva autoritat. A partir d'ara, i fins a la tardor de 1230, Jaume I tracta d'organitzar la nova societat, perquè és ben nova. L'Islam illenc ja és una cosa passada, de la qual aviat no quedarà a penes cap rastre. No és com al País Valencià, on els descendents dels moros vençuts al segle XIII perduraren fins a la seva expulsió de 1609. Al regne mallorquí, a l'inrevés que al valencià, no hi ha moriscs. I és que a València la conquesta fou pactada, amb acords que evitaren el saqueig, la rapinya i l'assassinat col·lectiu de musulmans que s'esdevingué a Mallorca. O bé la seva esclavització massiva. Per contra, a València els pactes –que després s'acompliren més o menys– varen permetre la continuïtat d'una part de la població islàmica. El trencament, per tant, no fou absolut. Aquesta és una altra de les grans diferències entre totes dues conquestes.

També podem observar una última diferència, entre un lloc i l'altre, si atenem la procedència dels nous pobladors cristians. A Mallorca la presència de colons catalans fou aclaparadora. Els recents, i magníficament documentats, estudis d'A. Mas (1994, 2000, 2004, 2005, 2006), A. Mas i R. Soto (2004) i X. Soldevila (2001) permeten quantificar en un setanta per cent els pobladors d'origen català de la ciutat, mentre que a la part forana el percentatge oscil·la entre el vuitanta per cent fins, en alguns casos, fregar el cent per cent. A València, en canvi, trobam un percentatge important de pobladors de procedència aragonesa, derivat de la participació del regne d'Aragó en l'ocupació del país. Sobre el fet (no sé si és sobrer comentar-ho), se'n va derivar un debat amb perverses intencions polítiques –les mateixes, òbviament, que acompanyen la qüestió de la llengua– sobre si eren més els pobladors catalans o els aragonesos. Tanmateix el monumental estudi publicat fa una dècada per E. Guinot (1999) ho ha aclarit: si fa no fa el doble de pobladors catalans que aragonesos. I després, com a Mallorca, grups de procedència molt diversa i minoritària: occitans, itàlics, castellans, etcètera.

Jaume I se n'anà de Mallorca el 28 d'octubre de 1230, però hi tornà durant els dos anys següents. El maig de 1231 ho féu per acceptar la rendició d'una part dels musulmans que encara resistien a l'interior de l'illa, encapçalats per Xuaip, els quals, a més, havien de romandre a Mallorca. I, a més, aconseguí la submissió dels «manurquins». La veïna Manurqa havia romàs al marge de la campanya mallorquina però ara, sense cap combat, Jaume I la faria vassalla d'ell. I ho aconseguí mitjançant un hàbil estratagema, fent creure als seus habitants que es preparava per atacar-los. Hi envià una ambaixada i, alhora, encengué tot de fogueres la costa de Capdepera, de manera que, des de Menorca, hom pensàs que hi havia acampat un gran exèrcit. En realitat, a Capdepera, només hi havia un petit grupet de persones encarregades de dur a terme el parany. Eren tan poques

que el rei les enumera totes, comentant el fet amb força ironia: *“E vejats bella host de rei que no havia ab nós sinó sis cavallers, e quatre cavalls, e un escut, e cinc escuders que ens servien, e deu hòmens de criaçó, e els troters”* (c. 120). Aquest engany fou cavil·lat pel mestre templer Ramon de Serra, que el va suggerir a Jaume I, el qual l’escoltà i el posà en pràctica. Mentrestant, Eivissa va esser ocupada el 1235, en una empresa en la qual no participà, ni poc ni gens, Jaume I. Tot i que, com és obvi, n’esdevingué rei.

Després d’anar-se’n, encara retornà a l’illa el 1232, cridat per fer front a un hipotètic atac provinent de Tunísia, que no s’arribà a produir. Durant l’estada es va retre el darrer grup de resistents.

Arran del pacte de rendició, els vençuts havien de romandre a l’illa. Ho feren? No ho sabem, però el cert és que els musulmans que quedaren a Mallorca després de la conquesta foren pocs –almenys en relació amb els que hi havia abans– i, en qualsevol cas, sotmesos a una situació d’esclavatge, amb les variants que es vulguin, que els féu desaparèixer progressivament.

En definitiva, la conclusió que podem extreure de l’actuació del jove Jaume I que encapçala la conquesta de Mallorca és que som davant una persona encara força indecisa i amb una capacitat de lideratge limitada, la qual, però, es va reforçant progressivament. De fet, la campanya marca una fita en la seva personalitat; un abans i un després en la seva manera de fer. Només cal contrastar la visió externa que hom en té abans i després de 1229. Mentre preparava la conquesta de Mallorca la imatge que té Jaume I als ulls dels musulmans és la d’un rei poc poderós, segons Desclot, que cita allò que digueren pisans i genovesos a Abu Yahya, quan aquest els interpel·là sobre qui era aquell rei que pretenia atacar-lo: *“Sènyer: no et cal haver temor del rei d’Aragó, que rei és de poc poder”* (c. 14). És clar que aquest comentari s’hauria de matisar, perquè aleshores Jaume I rebia pàries de València. És a dir, ja havia començat a intimidar una mica. En tot cas, després de la conquesta, Jaume I es converteix en el «tirà de Barcelona», un sobirà odiat pels escriptors musulmans, però en absolut feble.

BIBLIOGRAFIA

- BELENGUER, Ernest (2007). *Jaume I i el seu regnat*. Lleida: Pagès editors.
- CINGOLANI, Stefano Maria (2007). *Jaume I. Història i mite d'un rei*. Barcelona: Edicions 62.
- FURIÓ, Antoni (2007). *Jaume I: entre la història i la llegenda*. Alzira: Bromera.
- GUINOT, Enric (1999). *Els fundadors del regne de València*, 2 vols. València, Tres i Quatre.
- HERNÁNDEZ CARDONA, F. Xavier (2004). *Història militar de Catalunya*. Vol. II: *Temps de conquesta*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.
- MAS FORNERS, Antoni (1994). «El procés repoblador a Mallorca durant la primera meitat del segle XIV. Una aproximació al seu estudi». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 50, pp. 167-198.
- MAS FORNERS, Antoni (2000). «Ideologia, topònims i llinatges». *Mayurqa*, 26, pp. 123-143.
- MAS FORNERS, Antoni (2004). «Conquesta i creació del regne». *Història de les Illes Balears*. Vol. II, Barcelona: Edicions 62, p. 9-39.
- MAS FORNERS, Antoni (2005). *Esclaus i catalans. Esclavitud i segregació a Mallorca durant els segles XIV i XV*. Palma: Leonard Muntaner Editor.
- MAS FORNERS, Antoni (2006). «El repoblament de Mallorca i la desaparició de la població musulmana», *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 25. Palma, p. 122-123.
- MAS, Antoni; SOTO, Ricard (2004). «Un regne dins la mar. El procés migratori català i l'extinció de la població indígena a Mallorca». *L'Avenç*, 290, p. 35-39.
- RIBAS DE PINA, Miquel (1934). *La conquesta de Mallorca pel rei En Jaume*, Palma: Biblioteca «Les Illes d'Or», núm. 5.
- ROCA, Maria Carme (2008). *Les dones de Jaume I*. Barcelona: L'esfera dels llibres.
- SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro (1970). «Alba del reino de Mallorca», *Historia de Mallorca*, coordinada per J. Mascaró Pasarius, vol. III, Palma, p. 1-134.
- SOLDEVILA, Ferran (1955). *Jaume I. Pere el Gran*. Barcelona: Vicens Vives.
- SOLDEVILA, Ferran (1958). *Vida de Jaume el Conqueridor*. Barcelona: Aedos.
- SOLDEVILA, Ferran (1968). *Els primers temps de Jaume I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- SOLDEVILA i TEMPORAL, Xavier (2001). «Emigració baixempordanesa a les illes Balears a l'edat mitjana (El cas de la plana del Baix Ter, 1290-1348)». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 57, p. 303-312.
- VALRIU, Caterina; VIBOT, Tomàs (2005). *El rei En Jaume I. Un heroi històric, un heroi de llegenda*, Palma, J. J. de Olañeta, Editor.
- VILLACAÑAS, J. L. (2003). *Jaume I el Conquistador*. Madrid: Espasa Calpe.
- VINAS, Agnes i Robert (2007). *La conquesta de Mallorca. Textos i documents*. Mallorca: Editorial Moll.